

Н. Андрусyak

N. Andrusyak

**УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ОВОЧЕВОЇ ГАЛУЗІ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

**IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM
OF VEGETABLE INDUSTRY FUNCTIONING AS A FACTOR OF ECONOMIC SECURITY
OF NATIONAL ECONOMY**

У статті розглянуто шляхи удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування овочевої галузі як фактор економічної безпеки національної економіки. За результатами проведеного дослідження удосконалено механізм господарювання, який передбачає тісний зв'язок виробництва, переробки та реалізації продукції. Визначено, що важливим фактором покращення економічної безпеки національної економіки та ефективності виробництва овочів є система заходів щодо інтенсифікації виробництва галузі. Встановлено, що з метою більш ефективної роботи овочевої галузі в регіоні доцільно здійснити агропромислову інтеграцію, яка передбачає раціональне використання виробничих ресурсів сільськогосподарських та переробних підприємств.

Із метою регулювання цін на овочеву продукцію доцільно використовувати ціновий механізм, який передбачає вільні й договірні ціни з регульованими гарантованими та заставними цінами. Використання гарантованих цін допомагатиме захисту вітчизняних товаровиробників в умовах ринкової економіки й стимулюватиме зростання аграрного виробництва.

У Черкаській області доцільна інтеграція сільськогосподарських виробників овочів відкритого ґрунту та переробних підприємств навколо СТОВ ім. Шевченка, групи компаній «Верес». Метою діяльності агротехнопарку є збереження й розвиток наявного науково-технічного потенціалу товариства та аграрних виробників регіону, підтримка інноваційної діяльності наукових організацій, виробників овочів відкритого ґрунту й консервних заводів.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, економічна безпека національної економіки, овочева галузь, асоціація виробників, агроторговельні дома, оптовий продовольчий ринок, агротехнопарк.

Актуальність проблеми (постановка проблеми). Овочева галузь в умовах інтеграції до європейського й світового економічного простору потребує подальшого удосконалення організаційно-економічного механізму господарювання, як фактор економічної безпеки національної економіки, що забезпечує тісний зв'язок виробництва, переробки та реалізації продукції, формування маркетингових і інформаційних структур, розвиток спеціалізації та концентрації виробництва, кооперації й агропромислової інтеграції. Тому актуальним є вирішення проблеми удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування овочевої галузі, як фактора економічної безпеки національної економіки.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення теоретико-прикладних аспектів ефективного функціонування організаційно-економічного механізму овочевої галузі, як фактора економічної безпеки національної економіки зробили такі відомі вітчизняні вчені, як: В. Андрійчук, О. Бугуцький, В. Бойко, Г. Дмитрійчук, В. Збарський, В. Криворучко, О. Лебединська, В. Рудь, М. Рудий, П. Саблук, К. Олефір, В. Ткачук, І. Червен, А. Шумейко та ін. Проте недостатньо вивченими залишаються напрями удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування овочевої галузі, як фактора економічної безпеки національної економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає в необхідності глибокого аналізу складових, які формують організаційно-економічний механізм функціонування овочевої галузі в аспекті економічної безпеки національної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Овочева галузь України має досить потужний потенціал, який необхідно зберігати й нарощувати. Вирішити актуальні проблеми його функціонування може створення асоціації виробників овочевої продукції. Будучи некомерційною організацією,

асоціація координуватиме діяльність своїх учасників, сприятиме досягненню їхніх стратегічних цілей, при цьому не обмежуючи їхню господарську та економічну самостійність.

Однією з визначальних функцій такої асоціації має бути захист та лобювання інтересів її учасників у державних органах влади, зокрема через внесення пропозицій та участі в розробці державних та регіональних цільових програм розвитку галузі. Не менш важливим напрямом діяльності асоціації має бути створення умов для обміну досвідом між виробниками овочевої продукції та забезпечення їх достовірною інформацією про кон'юнктуру ринку овочевої продукції та матеріально-технічних засобів, можливості отримання державної фінансової та інформаційно-консультаційної підтримки, інноваційні технології та стандарти вирощування овочевої продукції тощо.

За останнє десятиліття в Черкаській області став формуватись регіональний ринок овочевої продукції, який разом із міжрегіональним передбачає утворення багаторівневої системи збуту овочевої та овочеконсервної продукції. Проте формування та ефективне функціонування ринку овочевої продукції в області, підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва певною мірою гальмується невідомістю окремих механізмів ринкової інфраструктури.

Так, в останні роки на ринку овочевих культур з'явилась велика кількість посередницьких структур, які перепродають продукцію, а це, у свою чергу, призводить до недоодержання самими виробниками певних сум грошових коштів, що впливає на економічну безпеку національної економіки. Значна частина урожаю овочів відкритого ґрунту окремими виробниками реалізується безпосередньо з поля за заниженими цінами. В області практично вся продукція овочівництва продається на позабіржовому ринку. Така ситуація зумовлена тим, що товаровиробники не мають можливості самостійно виходити на торги товарної біржі.

Низовими ланками біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в регіоні є агроторгові дома [1]. У Черкаській області на цей момент працює більше ніж два десятки агроторгових домів, які здійснюють операції щодо надання послуг із укладання угод купівлі-продажу продукції аграрного виробництва та продовольства. Проте діяльність більшості агроторгових домів регіону має комерційний характер і спрямована на одержання максимального прибутку, а їх засновниками не є виробники сільськогосподарської продукції, хоч основною метою створення агроторгових домів в Україні було надати допомогу сільськогосподарським товаровиробникам у реалізації вирощеної продукції за найвищими цінами.

Така ситуація обумовлює необхідність і доцільність об'єднання зусиль виробників овочевої продукції та створення асоціації. Це дасть можливість створити прозору схему реалізації овочевої продукції, усуне зайві посередницькі ланки, сприятиме формуванню цілісних лотів для біржової реалізації овочевої продукції, певною мірою захистить виробників від недоброчесної конкуренції, створить умови для вигідного продажу, та дозволить підприємствам безпечно себе почувати.

З ціллю забезпечення економічної безпеки, потребує удосконалення механізм взаємовідносин виробників овочевої продукції з переробними підприємствами, оскільки в ланцюгу взаємовідносин "виробник – переробник – споживач" практично втрачені тривалі й стабільні взаємозв'язки, слабо розвинутий механізм контрактації. Для того щоб забезпечити населення продуктами харчування, а переробні підприємства сировиною, потрібно об'єднати зусилля виробників овочевої продукції, їх переробників та торгівлю. В області реалізацію продукції овочівництва та продуктів їх переробки доцільно проводити за прямими зв'язками між сільськогосподарськими виробниками й споживачами. Рекомендовано використовувати адресну форму товароруку на основі договірних відносин виробників із переробниками та споживачами, коли останні авансують виробництво овочів відкритого ґрунту, оскільки виробники овочів, особливо у весняний період, потребують суттєвих грошових і матеріальних витрат на посів та догляд за посівами. Після збору продукції проводиться погашення авансу [2].

Щоб зацікавити товаровиробників овочевої продукції в її реалізації, переробним підприємствам потрібно, щоб розрахунок за поставлену сировину проводився зразу після її надходження на консервні заводи. Оплата сировини після реалізації є невідомою сільськогосподарським товаровиробникам, оскільки ставить їх в залежність від роботи переробних підприємств. Часто трапляються випадки несвоєчасності розрахунків за поставлену на переробні підприємства овочеву сировину. Тому доцільно в договорах на поставку овочів відкритого ґрунту на консервні заводи передбачити міри відповідальності за невиконання умов договору, у тому числі й за несвоєчасність розрахунків.

Заслуговеє на вивчення світовий досвід розвитку договірних відносин між оптовими фірмами та переробними підприємствам з однієї сторони та фермерами із іншої. Згідно з укладеними договорами оптовики та переробники поставляють фермерам необхідні засоби виробництва в кредит під

заставу їхньої продукції. У договорах часто вказуються технологія виробництва продукції, контроль за її якістю.

При вирішенні проблеми збуту овочевої продукції її виробникам треба активізувати власні зусилля, оскільки переробні підприємства є самостійними суб'єктами господарювання, які передовсім мають свої економічні інтереси, а ймовірність створення системи держзакупівель овочевої продукції на найближчу перспективу є дуже низькою. Створення асоціації дасть змогу її учасникам об'єднувати свої активи для реалізації великомасштабних проєктів, зокрема для будівництва переробних потужностей, холодильно-складських приміщень, створення мережі фірмових магазинів і супермаркетів. Проблему фінансово-кредитного забезпечення можна буде вирішити через перехресне надання кредитів учасниками. Поряд із цим окремі учасники або асоціація загалом зможе бути гарантом за отриманими комерційними та банківськими кредитами.

Важливу роль в реалізації овочевої продукції в регіоні повинна відіграти оптова торгівля через оптові продовольчі ринки. У прийнятому Верховною Радою Законі України від 25 червня 2009 р. № 1561-VI "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" схвалені основні напрямки створення та функціонування оптових продовольчих ринків, визначені завдання щодо створення альтернативної ліквідованій адміністративній формі планування й розподілу продовольчих ресурсів системи через існуючу інфраструктуру оптової торгівлі [3]. В Україні оптові ринки поки що не набули поширення.

У Черкасах немає оптового продовольчого ринку, де б сільськогосподарські виробники овочів відкритого ґрунту могли реалізовувати вирощену продукцію. Тому пропонуємо утворити такий ринок в місті. Найбільш ефективною формою оптового продовольчого ринку може стати акціонерне товариство з участю держави як одного із засновників, товаровиробників, представників оптової й роздрібною торгівлі, банків і страхових компаній, інших комерційних структур, кооперативів, що функціонують на безприбутковій основі. Створення оптового продовольчого ринку в місті Черкаси дасть змогу виробникам збільшити обсяги виробництва овочевої продукції, покращити її якість, забезпечить наповнення продовольчого ринку товарами вітчизняного виробництва й поліпшить соціально-економічну ситуацію в регіоні, покращить економічну безпеку національної економіки.

Головною ланкою механізму ринкових відносин є система ціноутворення на продукцію. Низька ефективність овочевої галузі країни й регіону в цей час викликана певною мірою, недоліками в системі ціноутворення, існуючим диспаритетом цін на продукцію та матеріальні ресурси. На овочевому ринку сьогодні діють вільні й договірні ціни, які є основною формою економічних взаємовідносин сільськогосподарських виробників із покупцями. Вільні ціни формуються внаслідок попиту та пропозиції й діють передовсім на продовольчому ринку. Договірні ціни встановлюються на підставі попередньо укладених угод між виробниками та покупцями. Проте в умовах інфляції виникає необхідність переходу від політики встановлення твердих цін до використання гнучких цін, які враховують прогнозовані індекси інфляції.

Із метою регулювання цін на овочеву продукцію доцільно використовувати ціновий механізм, який передбачає вільні й договірні ціни з регульованими гарантованими та заставними цінами. Використання гарантованих цін допомагатиме захисту вітчизняних товаровиробників в умовах ринкової економіки й стимулюватиме ріст аграрного виробництва. Гарантовані ціни визначають мінімально допустиму межу рівня цін на овочі відкритого ґрунту та використовуються у випадку, коли середні ринкові ціни нижчі за гарантовані. В умовах ринкової економіки впливовим інструментом регулювання ринку овочевої продукції є заставні операції з продукцією. Використовувані при цьому заставні ціни орієнтовані на надання суми грошових коштів через кредит під майбутній урожай. Використання заставних цін дасть можливість покращити платоспроможність виробників овочів відкритого ґрунту до моменту збуту продукції.

Важливим фактором покращення економічної безпеки національної економіки та ефективності виробництва овочів є система заходів щодо інтенсифікації виробництва галузі. Передовсім потрібно забезпечити підвищення рівня концентрації й спеціалізації виробництва. Вітчизняний і зарубіжний досвід свідчить, що в овочівництві відкритого ґрунту найбільш ефективними є вузькоспеціалізовані підприємства з високим рівнем концентрації виробництва.

У регіоні потрібно підвищувати рівень концентрації та спеціалізації овочівництва відкритого ґрунту в сільськогосподарських формуваннях. Наявний на цей час у Черкаській області середній рівень концентрації – 159,1 га посівної площі й 13,9 тис. ц виробництва овочів на одне сільськогосподарське підприємство – є низьким і не забезпечує ефективного ведення виробництва. Для забезпечення його рентабельності необхідно збільшити об'єм виробництва не менше ніж на 16 %. Доцільно пог-

либлювати спеціалізацію сільськогосподарських підприємств в овочівництві, оскільки на цей час у регіоні фактично не залишилось ні одного спеціалізованого господарства [4].

Щоб покращити економічну безпеку національної економіки та підвищити ефективність овоче-переробних підприємств регіону, завантаженість їхніх виробничих потужностей, потрібно проводити роботу по забезпеченню їх сировиною в необхідному асортименті. Із цією метою в Черкаській області слід відновлювати сировинні бази навколо консервних заводів. Це дасть можливість збільшити переробку овочевої продукції, посіви таких трудомістких, але важливих для переробних підприємств регіону культур, як: помідори, огірки, солодкий перець, цибуля, часник – і покращити якість овочевої сировини та консервованої продукції.

У сільськогосподарських підприємствах із сировинних зон легше забезпечити правильне співвідношення овочів відкритого ґрунту як за термінами вирощування, так і за способами вирощування. При оптимальному співвідношенні сортів і способів вирощування овочів термін переробки може продовжуватись більше ста днів при рівномірному постачанні сировини. Вирощування ранніх сортів овочів відкритого ґрунту дає змогу завантажувати переробні заводи з липня місяця і далі восени продовжувати переробку пізньостиглих сортів.

Із метою більш ефективної роботи овочевого підкомплексу в регіоні доцільно здійснити агропромислову інтеграцію, яка передбачає раціональне використання виробничих ресурсів сільськогосподарських та переробних підприємств. Це дасть змогу певною мірою згладити диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, збільшити обсяги виробництва й зменшити втрати при транспортуванні сировини. Перспективним засобом вирішення багатьох проблем може бути створення овочевого агротехнопарку в регіоні як однієї з ефективних форм інтеграції (рис. 1).

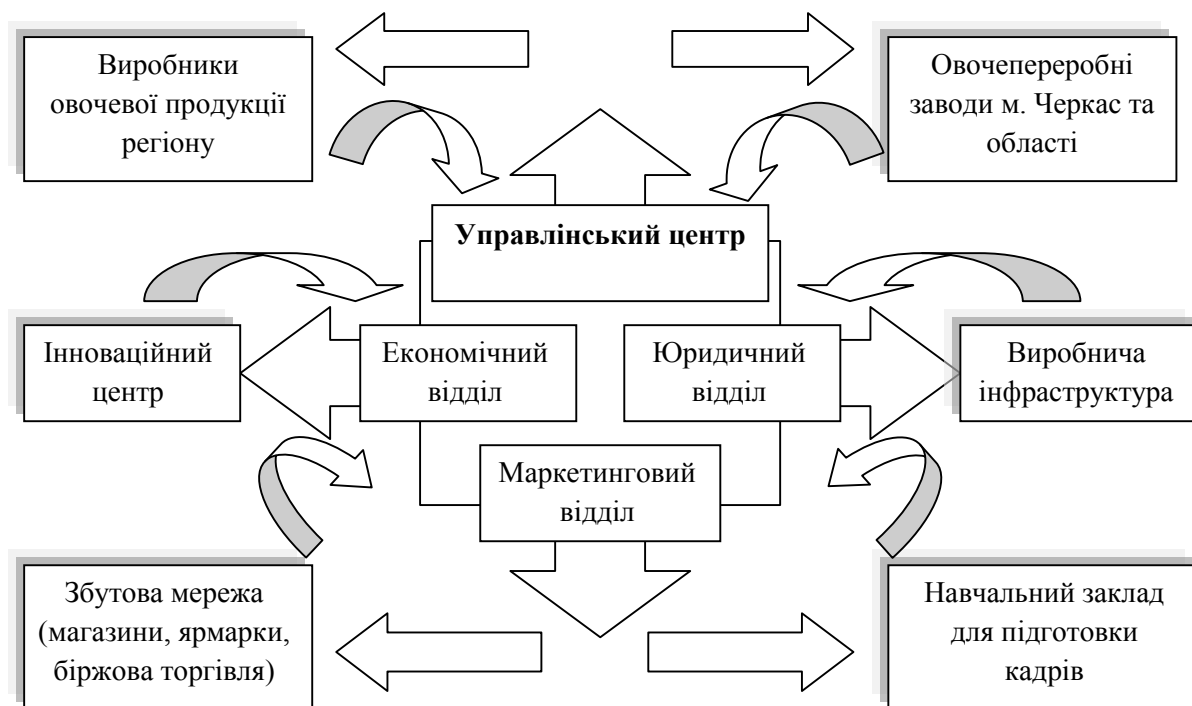

Рис. 1. Організаційна структура овочевого агротехнопарку в Черкаській області
(складено автором)

В Черкаській області доцільна інтеграція сільськогосподарських виробників овочів відкритого ґрунту та переробних підприємств навколо СТОВ ім. Шевченка, групи компаній “Верес”. Метою діяльності агротехнопарку є збереження й розвиток наявного науково-технічного потенціалу товариства та аграрних виробників регіону, підтримка інноваційної діяльності наукових організацій, виробників овочів відкритого ґрунту й консервних заводів. Агротехнопарк слід створювати на паритетних умовах, і джерелами фінансування його повинні бути державні кошти як гранти або контракти, внески виробників овочів і переробних підприємств регіону. Діяльність агротехнопарку слід розвивати за наступними напрямками:

- пошук і відбір науково-технічних проєктів в овочевому підкомплексі, залучення додаткового фінансування робіт, їхнє організаційно-технічне і фінансове супроводження;
- інформаційна та фінансова підтримка виробників і переробників овочевої продукції;
- забезпечення співробітництва науково-технічних підприємств регіону із міжнародними організаціями та іноземними підприємствами, які займаються виробництвом і переробкою овочів відкритого ґрунту;
- консультації й навчання виробників та переробників овочевої продукції.

Створення такого диверсифікованого комплексу, до складу якого входять виробничі й переробні овочеві підприємства, інноваційні та навчальні установи, широка збутова мережа, дасть можливість підвищити ефективність діяльності усіх його учасників через прискорене впровадження виробничих та організаційних інновацій та зможе сформувати надійну систему фінансово-кредитного та інформаційного забезпечення, покращити економічну безпеку підприємств. Ініціювання та фінансування створення агротехнопарку має бути покладено на найбільш зацікавлених учасників цієї структури, зокрема на виробничі та переробні підприємства регіону. Оскільки агротехнопарк є різновидом інноваційних структур, його учасники мають можливість отримувати державну допомогу, у формі дотаційного фінансування, податкових та кредитних пільг. Критерієм ефективності агротехнопарку повинно бути підвищення ефективності функціонування його учасників, зростання обсягів виробництва овочевої продукції в регіоні загалом та в розрахунку на душу населення.

Висновки. Удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування овочевого підкомплексу в Черкаській області, як фактора економічної безпеки національної економіки дасть можливість організаційно поєднати технологічно пов'язаних між собою суб'єктів діяльності для виробництва кінцевої овочевої продукції і доведення її до споживача, при досягненні на цій основі високих економічних результатів.

Список використаної літератури

1. Дудяк Р., Міколяш Ф., Ситник Н. Організація функціонування та розвиток товарних бірж України в умовах економічної кризи. *Вісник Львівського національного університету*. 2011. № 18. С. 157–163.
2. Трегобчук В. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми. *Економіка України*. 2006. № 2. С. 4–12.
3. Закон України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції” від 25.06.2009 р. № 1561-VI. URL: <http://search.ligazakon.ua/>
4. Статистичний збірник „Оптова і біржова торгівля України”. Держ. служба статистики України. Київ, 2012. 97 с.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <http://minagro.gov.ua/>
6. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Статистичний бюлетень за 2016 рік. Держ. служба статистики України. Київ, 2017. С. 109.
8. Україна в цифрах 2016 : стат. зб. Держ. служба статистики України. Київ, 2017. С. 241.

References

1. Dudyak, R., Mikolyash, F., Sytnyk, N. (2011) "Orhanizatsiya funktsionuvannya ta rozvytok tovarnykh birzh Ukrayiny v umovakh ekonomichnoyi kryzy". *Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu*. No. 18, s. 157–163.
2. Trehobchuk, V. (2006) "Innovatsiyno-investytsiynyy rozvytok natsional'noho APK: problemy, napryamy i mekhanizmy". *Ekonomika Ukrayiny*, No. 2, s. 4–12.
3. Zakon Ukrayiny "Pro optovi rynky sil'skohospodars'koyi produktsiyi" vid 25.06.2009 r. No. 1561-VI. URL: <http://search.ligazakon.ua/>
4. Statystychnyy zbirnyk "Optova i birzhova torhivlya Ukrayiny" (2012). Derzh. sluzhba statystyky Ukrayiny. Kyiv, 97 s.
5. Ministerstvo ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. URL: <http://minagro.gov.ua/>
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Statystychnyy byuleten' za 2016 rik (2017). Derzh. sluzhba statystyky Ukrayiny. Kyiv, s. 109.
8. Ukrayina v tsyfrakh 2016: stat. zb. (2017). Derzh. sluzhba statystyky Ukrayiny. Kyiv, s. 241.

N. Andrusyak

**IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM
OF VEGETABLE INDUSTRY FUNCTIONING AS A FACTOR OF ECONOMIC SECURITY
OF NATIONAL ECONOMY**

The vegetable industry, in conditions of integration into the European and world economic space, needs further improvement of the organizational and economic mechanism of management as a factor of the economic security of the national economy, which ensures a close connection of the production, processing and marketing of products, the formation of marketing and information structures, the development of specialization and concentration Production, co-operation and agro-industrial integration. Therefore, the solution to the problem of improving the organizational and economic mechanism of the functioning of the vegetable industry, as a factor of economic security of the national economy, is relevant.

The essence of the study is the need for a deep analysis of the components that form the organizational and economic mechanism of the functioning of the vegetable industry in the aspect of economic security of the national economy.

The vegetable industry in Ukraine has a rather powerful potential, which needs to be preserved and augmented. To solve the actual problems of its functioning can create association of producers of vegetable products. Being a nonprofit organization, the association will coordinate the activities of its participants, will contribute to the achievement of their strategic objectives, while not restricting their economic and economic independence.

With the aim of securing economic security, the mechanism of the relationship between producers of vegetable products and processing enterprises needs to be improved, since in the chain of relations, the producer – the processor – the consumer practically lost long and stable interrelations, poorly developed mechanism of contracting. In order to provide the population with food products, and processing enterprises with raw materials, it is necessary to unite the efforts of producers of vegetable products, their processors and trade.

To interest producers of vegetable products in its implementation, processing enterprises need to calculate for the supplied raw materials was made immediately after its receipt at cannery. Payment of raw materials after the sale is disadvantageous to agricultural commodity producers, as it puts them in dependence on the work of processing enterprises. Often, there are cases of untimely settlement for the raw materials supplied to the processing enterprises. Therefore, it is expedient in the contracts for the supply of open-air vegetables to cannery plants to provide for measures of liability for failure to comply with the terms of the contract, including for late payments.

In order to regulate prices for vegetable products, it is expedient to use a price mechanism that provides free and contractual prices with regulated guaranteed and mortgage prices. The use of guaranteed prices will help protect domestic producers in a market economy and stimulate the growth of agrarian production. In order to improve the economic security of the national economy and increase the efficiency of the region's vegetable processing enterprises, the capacity of their production capacities, it is necessary to carry out work on provision of their raw materials in the necessary assortment. For this purpose, raw material bases around cannery plants should be restored in Cherkasy region.

Improvement of the organizational and economic mechanism of functioning of the vegetable subcomplex in Cherkasy region as a factor of economic security of the national economy will enable organizationally to combine the technologically interrelated actors for the production of the final vegetable production and bring it to the consumer, with the achievement on this basis of high economic results.

Keywords: *organizational and economic mechanism, economic security of the national economy, vegetable industry, association of producers, agricultural trade houses, wholesale food market, agrotechnology park.*